

TALABALARDA KREATIV FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYASI

Djumaboyeva Gulbahor Oybekovna

Toshkent viloyati Qibray tumani 3- maktab Ingliz tili o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'lajak pedagog o'qituvchilarini o'quvchilarda kreativ fikrlashni shakllantirishda modifikatsiyalashgan metodlarni qo'llash texnikasini o'rganish uchun mo'ljallangan. Bu metodlarni qo'llash orqali o'qituvchi o'quvchilarni darslarga qiziqtirishi, ularda mustaqil fikrlashning asosiy elementi ijodiy izlanishga undash, kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'z: kreativlik, kreativ fikrlash, motivatsiya, ijodiy fikrlash, ijodiy g'oya, "Iqtidorli bolalar" monografiya

Introduction

Respublikamizda ta'lim-tarbiya jarayonini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion ta'lim muhitini shakllantirishning muhim omili sifatida ta'lim oluvchilarning faolligi, ijodkorligi, tadqiqotchilik faoliyatiga yo'naltirilgan pedagogik eksperimentlarni loyihalash, tashkil etish va o'tkazishning zamonaviy shakl va metodlaridan keng foydalanilmoqda. Shuningdek, ilm-fan, texnika va texnologiyalarning tezkor rivojlanishi bugungi zamon talablari asosida ta'lim tizimini isloh qilish, pedagogika sohasida ilg'or innovatsiyalar, ilmiy va amaliy tadqiqotlar olib borilishi va ularni keng joriy etilishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli mutaxassislarning pedagogic muammolarni qiyosiy taqqoslash, tanqidiy tahlil qilish, umumlashtirish va o'qitish metodlarining optimal variantlarini tanlash asosida amaliy ko'nikmalarini shakllantirish orqali pedagogning kreativlik potentsiali darajasini oshirish, pedagogikfaoliyatga tayyorlash jarayonini takomillashtirish zaruratini taqozo etadi.

Adabiyotlar tahlili: Bugungi kunda ijodkorlik, yaratuvchanlik, yangilik yaratishga qaratilgan faoliyat kreativ faoliyat deb tushuniladi. Kreativlik so'zi (inglizcha "create" – yaratuvchanlik, ijodkorlik) so'zidan olingan bo'lib, inson

shaxsining ijodkorlikka bo'lgan qobiliyati, ijodkorlik iste'dod darajasi, individning an'anaviylik yoki odat tusiga kirgan fikrlash sxemasidan uzoq bo'lgan, prinsipial yangi g'oyalarni yaratishga tayyorlikni xarakterlovchi, shuningdek, muammolarni o'zgacha tarzda bartaraf etish, iqtidorning mustaqil faktori sifatida qabul qilingan ijodiy qobiliyatlaridir.

Ta'limda o'quvchilarning kreativligidan foydalanish ularga bilimlarni o'zlashtirish va ijodiy tasavvurni rivojlantirishda katta yordam beradi. Kreativlikka o'rgatish nafaqat mumkin bo'lgan holat, balki zaruriyatdir. R. Stenberg oltita maxsus bir-biri bilan aloqador manbalarga tayangan holda ijodiy faollikni rivojlantirishga doir kreativlik nazariyasini ishlab chiqqan:

1. Qobiliyatlar: sintetik (yangicha olamda muammolarni ko'ra olish va odatdagi fikrlashdan qochish ko'nikmasi); analitik (g'oyalarni tahlil qilish va baholash ko'nikmasi); amaliy-kontekstual (abstraktg'oyalarni amaliyotda qo'llay olish yo'llarini izlab topish ko'nikmasi).
2. Bilim. R. Stenbergning fikricha, bilimlar va kreativlik orasida U-obrazli munosabat mavjud. Uning ta'kidlashicha, bilim fikrlashning moslashuvchilanligini chegaralashi mumkin. Bu fikrni u olimlar misolida xulosalashga harakat qilgan, ya'ni ular yetarlicha bilimlarga zahirasiga ega bo'lmasdan, o'z faoliyatining dastlabki yillarida ilmga salmoqli hissa qo'shadi. Olimning xulosalarini A. Eynshteyning "Xayolot bilimdan muhimdir", degan fikri ham tasdiqlashi mumkin.
3. Fikrlash. R. Stenberg fikrlash usullarini tahlil etish orqali ijodkorlik uchun tabiat qonunlariga xos uslub muhim degan xulosaga keladi: "fikrlar harakatining shaxsiy qonunlari yaratiladi".
4. Shaxsiysifat. Deyarli barcha olimlar ijodiy jarayon uchun shaxsiy sifatlarning muhimligini ta'kidlab o'tishgan. Ijodiy jarayonga xos shaxsiy sifatlarga quyidagilarni kiritish mumkin: turli ko'ngilsizliklarni bartaraf etish, intellektual riskka tayyorlik, mavhumlikka sabr qilish va o'z-o'ziga ishonch.
5. Motivatsiya. Empirik kuzatishlar shuni tasdiqlaydiki, kishilar o'zi

yoqtirgan yo‘nalishda haqiqiy ijodiy ish yaratishi mumkin. Chunki ular o‘zlari yoqtirgan ishni berilib bajarishadiki, hatto rag‘bat haqida ham o‘ylab o‘tirishmaydi.

6. Atrof-muhit. Albatta, qulay muhitsiz kreativlik yorqin namoyon bo‘lmaydi. Chunki kreativlik komponentlari kompensatsiyaga ehtiyoj sezadi. Agar ijodiy jarayonga motivatsiya yaxshi bo‘lmasa, muhit uning o‘rnini to‘ldirishi mumkin [5].

Shuningdek, xorijiy olimlarning fikricha, ta’limda “kreativlikning 12 ta strategiyasi” ham muhim o‘rin tutadi:

- Taqlid uchun namuna ko‘rsatish (kimki kreativlikka o‘rganmoqchi bo‘lsa, o‘zida uning manbaini izlab topishi kerak).
- Umume’tirof etilgan qoidalarga munosabat nuqtai-nazaridan yuzaga keladigan shubhalanishlarni qo‘llab-quvvatlash (har bir kishini shubhalanishga arziydigan narsa va vaziyatlarni tan olishga o‘rgatish).
- Xato qilish huquqi (xato qilishdan qo‘rqish tasodiflarga tayyormaslikka, mustaqil fikrlay olmaslikka olib keladi).
- Intellektual riskni rag‘batlash (ijodkor shaxslar tavakkal qila olishlari kerak, chunki ular boshqalar bosib o‘tmagan yo‘ldan borishadi).
- O‘qitish jarayonini talabalarning ijodiy salohiyatini namoyon qilish imkoniyatini beradigan usullarda tashkil etish. O‘quv topshiriqlarni taqdim etishda “tasavvur qiling...”, “nimani taklif qilar edingiz...”, “...ni tasvirlang”, “o‘z taxminingizni bayon eting” tarzidagi jummalarga tayanish yaxshi samara beradi.
- Muammoni izlab topish, shakllantirish va qayta aniqlashtirish ko‘nikmasini rag‘batlash (tanlov qilish ko‘nikmasi – bu egallash lozim bo‘lgan malaka).
- Ijodiy g‘oyalar va ijodiy faoliyat natijalarini rag‘batlash va mukofotlash (o‘quvchilar hamma vaqt o‘qituvchining ularning ijodiy faoliyati natijalarini qadrlashiga alohida ehtiyoj sezishadi).

- Ijodiy fikrlash uchun vaqt ajratish (ijod vaqtva o‘ylash uchun vaqtni talab etadigan jarayon).
- Mavhumlik va tushunarsizlikka chidamlilikni rag‘batlash (vaqt tig‘izligi va noaniqlik davrida “toqat qilmaslik” natijasida yuzaga keluvchi g‘oyalar vaqtinchalik va nomaqbuldir).
- Ijodkor shaxsni yo‘lida uchraydigan turli ko‘ngilsizliklarga tayyorlash (ijodkorlik – bu nafaqat ijodiy fikr yuritish, balki ortga chekinmaslikdir).
- Davom ettirish istagini rag‘batlash (o‘quvchilarda “ijodkorlikda chegara yo‘q” tarzidagi g‘oyani tarkib toptirish).
- Ijodkor shaxs va muhit o‘rtasidagi bog‘liqlikni izlab topish (o‘quvchilarni ularning ijodiy iste’dodi rag‘bat topishi uchun shunday sharoitni yo izlab topishi, yoki yaratishiga tayyorlash kerak).

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda R. Stenbergni boshqa mualliflarning fikrlarga qo‘shilgan holda haqli ravishda ijod psixologiyasining otasi deb hisoblash mumkin. U taklif etgan analitik, sintetik va amaliy iqtidorlilik, divergentlikni o‘z ichiga qamrab olgan investitsion nazariyada yangicha olam bilan muammolar, boshqalar e’tibor qaratmaydigan jihatlarni ko‘ra olish, alohida holatlardan kelib chiqib yaxlitlikni hosil qilish bilan bog‘liq sintetik iqtidorlilik muhim o‘rin tutadi. Shu o‘rinda Ye. Torrens tomonidan bolalarning kreativligini o‘lchashning ixtirochilikka doir ijodiy fikrlash hamda “Holat va harakatdagi ijodiy qobiliyatlar” testi yaratilgan. Ular fanda “Torrens testlari” deb nomlangan bo‘lib, 5 yosh va undan katta bolalar bilan o‘tkazish uchun mo‘ljallangan “Iqtidorli bolalar” deb nomlangan monografiyada kreativlikka xos quyidagi jihatlar yoritib berilgan:

- 1) ishtiyoq, qiziquvchanlik, ishga sho‘ng‘ib ketish;
- 2) yuqori ruhiy quvvat darajasini namoyon qilish;
- 3) mustaqillik;
- 4) o‘yinlar, materiallar va g‘oyalardan foydalanishda ixtirochilik;
- 5) ko‘pincha aniq bir vaziyatga doir turfa xil fikrlarni bayon etish;

- 6) muammoga turli xil yo‘llar bilan yondashish, mavjud imkoniyatlardan foydalanish (moslashuvchanlik) qobiliyati;

- 7) original g‘oyalarni izlab topish qobiliyati.

Tadqiqot metodologiyasi. Talabalarda kreativ fikrlashni shakllantirish bo‘yicha tadqiqot metodologiyasi quyidagi qismlarni o‘z ichiga oladi:

1. **Nazariy asoslar:** Kreativ fikrlash, ijodkorlik va pedagogik texnologiyalar haqidagi ilmiy manbalarni o‘rganish, tushunchalarni tahlil qilish va tizimlashtirish.
2. **Metodlar:**
 - **Nazariy metodlar:** Adabiyot tahlili, umumlashtirish.
 - **Amaliy metodlar:** Kuzatish, suhbat, anketa, eksperiment.

Talabalarda kreativ fikrlashni shakllantirishga doir pedagogik texnologiyalarni topshiriqlarning qiyinlik darajasiga ko‘ra shartli ravishda uch guruhga (birinchi (sodda), ikkinchi (o‘rtacha murakkablikka ega), uchinchi (murakkab) tasniflash mumkin (jadvalga qarang).

Talabalarda kreativ fikrlashni shakllantirishga doir pedagogik texnikalar tizimi

Birinchi guruh	Ikkinchi guruh	Uchinchi guruh
----------------	----------------	----------------

a) Blum kubigi.	a) Insert.	a) Eylerdoiralari.
b) To‘g‘ri / noto‘g‘ri.	b) “Qalin” va “yupqa” savol	b) Venn diagrammasi.
c) Assotsiatsiyalar metodi.	c) Plyus–minusqiziqarli	c) Evristik tadqiqot.
d) Tasodifo‘yini.	d) To‘rtta burchak.	d) Akvarium.
e) Ko‘rinadi. O‘xshaydi...	e) Oltifikrlashqalpog‘i.	e) Blum moychechagi.
	f) Klaster	

Talabangizda kreativ fikrlash qobiliyatini qanday rivojlantirish mumkin? Qanday texnika va texnologiyalardan foydalanish kerak? Biz amerikalik olim va psixolog Benjamin Blum tomonidan ishlab chiqilgan kreativ fikrlash texnologiyasining mashhur usullaridan birini taklif etamiz. Bu usul Blum kubigi deb ataladi. Benjamin Blum pedagogik faoliyat uchun yagona algoritmlar tizimining muallifi sifatida tanilgan. U taklif qilgan nazariya yoki “taksonomiya” ta’lim maqsadlarini uchta blokga ajratadi: kognitiv, psixomotor va affektiv. Oddiy qilib aytganda, bu maqsadlar “Men bilaman”, “Men yarataman” va “Men qilaolaman” bloklari bilan belgilanishi mumkin. Ya’ni, bolaga tayyor bilim taklif etilmaydi, balki muammo taqdim etiladi. Va u o‘z tajribasi va bilimidan foydalanib, bu muammoni hal qilish yo‘llarini izlab topishi kerak.

Tahlillar va natijalar: Kreativ fikrlashni rivojlantirish bugungi kunda nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun ham muhim hisoblanadi. Xususan, talabalarda kreativ fikrlashni shakllantirishga e’tibor qaratishning dolzarbligi quyidagi natijalar bilan asoslanadi:

1. Jamiyatning tezkor o‘zgarishi

Bugungi kunda texnologik taraqqiyot va axborot oqimi bolalardan tezkor, ijodiy va moslashuvchan fikrlashni talab qilmoqda. Talabalarda kreativ fikrlashni rivojlantirish ularni:

Yangicha muammolarni hal qilishga tayyorlaydi, o‘z qiziqish va ehtiyojlariga mos keladigan innovatsion yechimlar yaratishga rag‘batlantiradi.

2. XXI asr ko‘nikmalarini rivojlantirish

Yuqori kreativlik va ijodiy fikrlash XXI asrda muhim ko‘nikmalar qatoriga kiradi. UNESCO, PISA kabi xalqaro ta’lim dasturlari ham o‘quvchilarning kreativ fikrlash qobiliyatlarini o‘stirishga urg‘u bermoqda. Chunki:

Bu ko‘nikma kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyat va innovatsion fikr yuritishni ta’minlaydi, o‘quvchilarni tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilishga o‘rgatadi.

3. An’anaviy ta’limning chegaralari:

An’anaviy ta’lim metodlari asosan bilim va ko‘nikmalarni yodlashga asoslangan bo‘lib, ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yetarli imkon bermaydi. Kreativ fikrlashni shakllantirish bu chegaralarni kengaytirib, talabarni jodiy izlanishga, o‘rganilgan bilimlarni yangi kontekstlarda qo‘llashga undaydi.

Xulosa qilib aytganda, talabalarni kreativ fikrlashini shakllantirishda o‘quv harakatlarining idealligi tamoyiliga amal qilish lozim. Chunki o‘quv harakatining idealligi qanchalik yuqori bo‘lsa, kreativ salohiyatni shakllantirish imkoniyati shunchalik yuqori bo‘ladi. Shu bilanbirga, kreativ salohiyatni shakllantirishga doir pedagogik texnikalarni amaliyotda qo‘llash o‘qituvchining metodik kompetentlik darajasiga ham bevosita bog‘liqdir. Bir so‘z bilan aytganda, talabalarda kreativ salohiyatni shakllantirish orqali sifatli ta’lim olish imkoniyati kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Aminov R. (2020). Innovatsion aloqa texnologiyalari va ularning boshqaruv jarayonlariga ta’siri. Tashkent: UzDIDU.
2. Berdimuratov S. (2022). Mobil aloqa tizimlari va ularning rivojlanish istiqbollari. Tashkent: Tashkent State University.
3. Davletov M. (2021). Alternativ boshqaruv tizimlari: nazariyasi va amaliyoti. Samarkand: SamSU Press.
4. Gulomov I. (2023). Sun’iy intellect va masofaviy boshqaruv: yangi imkoniyatlar va afzalliklar. Tashkent: IT Academy.
5. Shamshiev M. (2021). Xavfsizlikni ta’minlashda alternative aloqa

- tizimlarining roli. Journal of Information Systems, 3(5), 45-56.
6. Umarov A. (2020). Ko‘p agentli tizimlar va boshqaruv muammolari. Tashkent: Uzbekistan National University Press.
 7. Kholikov A. (2022). Blokcheyn texnologiyalari va ular boshqaruv tizimlarida qanday qo‘llaniladi. Journal of Advanced Technology, 12(2), 67-74.
 8. Karaev B. (2021). Aloqa boshqaruv tizimlari: innovatsion yondashuvlar. Tashkent: Uzbekistan Press.
 9. Zhanuzakov E. (2023). Alternativ aloqa tizimlari va ularning biznesdagi roli. International Journal of Business Technology, 6(1), 31-38.
 10. Aliev O. (2020). Aloqa tizimlarida raqamli transformatsiya: strategiyalar va metodlar. Journal of Digital Transformation, 4(3), 25-39.
 11. A. Smith, “Innovative Approaches to Communication Management” Journal of Business and Technology, 2023.
 12. M. Johnson, “Distributed Management Systems and Blockchain Applications” Journal of Digital Innovation, 2022.
 13. T. Williams, “New Trends in Social Media and Corporate Communication” Social Media Studies, 2022.
 14. L. Roberts, “The Future of Organizational Communication: Alternative Management Methods,” Management Review, 2023.